

Röportaj: Dr. Harun Tuncer

*İstanbul Aydın Üniversitesi Öğretim Üyesi

1- Türkçe-İngilizce sözlüklere işi düşen herkesin aşına olduğu bir isim Redhouse. Fakat buna mukabil hayatı hakkında pek bilgi sahibi değiliz. Şüphesiz ki James William Redhouse gibi çok yönlü bir insanı, bir kalıba indirgeyip tanımlamak güç. Fakat yine de bilgi sahibi olmayan okurlarımız için James William Redhouse'un kim olduğunu kısaca aktarabilir misiniz?

Redhouse, Türkiye ve Türkçe için büyük anlamlar ifade eden biri; aşağı yukarı 200 yıldır! Müthiş bir dil kabiliyeti, tükenmez bir azim ve çalışmak aşkından ibaret bir adam. Bugün onun eseri aşılamadı desek yeridir; nitekim Osmanlıca-İngilizce sözlüğünü hâlâ Türkçeye aktaramadık!

Bu girizgahtan sonra hayatını da kısaca şöyle özetleyebilirim: 1811'de Londra doğmuştu Redhouse. Babasını 9 yaşında kaybetmiş ve bir baba-dostunun vesilesiyle girdiği Redhouse yatılı okulda büyümüşü. Zeki, bir o kadar da haylazdı. Bu yüzden birkaç defa okul yönetimi tarafından uyarılmıştı. Sonunda yönetim Redhouse'un okulla ilişkisini kesti. O da henüz 15 yaşında bir tüccar gemisiyle kaçtı; istikamet bir liman kenti olan İzmir. Oradan imparatorluğun kalbi olan İstanbul'a geldi. Pera'daki yerleşmiş İngiliz diplomat ve tüccarlar sayesinde devlet hizmetine girdi. Deniz Mühendishanesi'nde çalıştığını biliyoruz, ilk olarak. Sonra Bahriye, Tercüme Odası, mahrem vasıtalık vs. Ama uzun yıllarını Bab-ı Ali ve Seraskeri Tercüme Odası'nda geçirdi; oranın kayıtlı memuruydu.

1853'te Londra'ya döndü, geçici olarak gidiyorum diye düşünüyordu; dön(e)medi. Orada muhtelif kurumlarda görev aldı; Foreign Office'te (İngiliz Dışişleri) Doğu Dilleri Tercümanı olarak görev aldı, Royal Asiatic Society'de sekreterlik yaptı vs. Ayrıca hayatının son 30 yılını büyük oranda Türkçe sözlük çalışmalarına hasretti. 1892 yılının Ocak ayında da yine Londra'da hayata gözlerini yumdu...

2- Redhouse hakkındaki çalışmaların Carter V. Findley'in eserini baz aldığını, mevcut literatüre katkı sağlayan esaslı bir çalışma olmadığını kitabımızın girizgâhından anlıyoruz. Fakat siz yerli ve yabancı birçok arşiv malzemesinin yanında, kimsenin irdelemediğini düşündüğünüz Redhouse'un hususi mektuplarından da yararlanmışsınız. "İhanetle Sadakat Arasında: James William Redhouse" adlı eserinizin literatüre ne kattığını söyleyebilir misiniz?

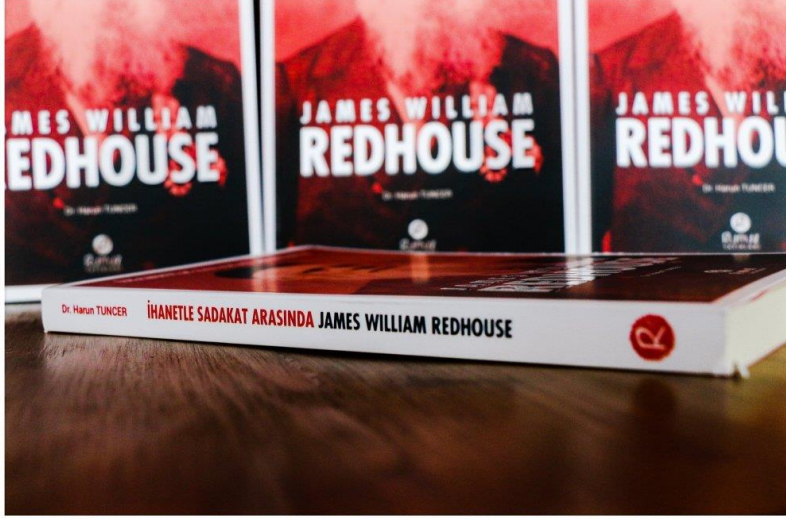
Evet, Findley'den önce ve Findley'den sonrası diye ikiye ayrılıyordu Redhouse hakkında yazılan ve söylenenler. Fakat sosyal bilimlerin doğasında var bu; hiçbir söz, bir konu hakkındaki son söz değil! Aşağı yukarı hepimiz o meşhur meseldeki körler gibiyiz, filin bir uzvunu tutup "Bu şudur!" diyoruz. Doğru mu, nispeten; yanlış mı, yani!

Benim yaptığım çalışma da şimdiye dek görülmemiş birtakım evrakın, unutulmuş sair birtakım malzemenin bulunması ve değerlendirilmesiyle teşekkül etti. Türkiye'de yürüttüğü örtülü birtakım faaliyetlerine, şahsiyetine, İngiltere'de sürdürdüğü Türkçe sözlük çalışmalarına dair yeni birtakım bulgular ortaya konmuş oldu.

3- Sizin de bahsettiğiniz üzere Mühendishane, Tercüme Odası gibi yerlerde görevler üstleniyor. Hatta bağlantıları sayesinde Bahriye Meclisi'nde aza oluyor, sadrazamın emrinde çalışıyor. Redhouse'un, yabancı bir memlekette kısa sürede iş bulup, böylesine çevre edinebilmesini neye bağlıyorsunuz?

O dönemde İngiliz siyasetinin Türkiye'ye karşı bakışı değişiyor. Özellikle dönemin Dışişleri Bakanı Palmerston Türkiye'nin yapacağı reformlarla yeniden ayağa kalkabileceğini, bunun da Şark'taki dengeler

açısından bir yerde “elzem” olduğunu düşünüyor. Bu süreçte diplomatik ilişkilerin sıklaştığını, zaman zaman İngiliz elçisinin padişahla mahremâne görüşebildiğini biliyoruz. Redhouse da tam o devirde bu mahrem ilişkilerin bir parçası olmayı başarıyor. Neden? Müthiş Türkçesi var; Türkleri, Babıali’yi, bürokratik işleyişi biliyor. Elçinin (Stratford Canning ve özellikle Lord Ponsonby’nin) aramakla bulamayacağı türden biri.

4- Redhouse’un 80 yaşındayken ve gözleri kendisine sıkıntı çıkarırken, Ermenice öğrenme gayreti içinde olacak kadar bir dil öğrenme tutkusu var. Bıraktığı eserler bunun en güzel kanıtı desek yeridir. Onun ilmi hayatı ve eserlerine değinecek olursak; Redhouse, Türk ilmi hayatı için ne ifade ediyor?

Türkçeye ve Doğu dillerine bir meftuniyeti, bir tutkusu var. Farsçadan Türkçeye Mesnevi de çevirmiş mesela. Devrinin “en büyük Oryentalisti” olarak alkışlanan bir isim. Bu elbette gururunu okşuyor. 15 yaşında ülke değiştirmek, bir gemiyle meçhule yelken açmak büyük iş; cesaret, metanet lazım. Redhouse’da bunlar var ve tabii öğrenmek aşkı da...

Türk ilim hayatı için hâlâ kısmen meçhul. Bize ve Arap edebiyatına dair çevrilmeyen makaleleri var. Mektuplaştığı birtakım isimleri tespit ettim; bu meseleyi de irdelemek istiyorum. Mektupların içeriği; hayalleri, korkuları, emelleri... Bunlar Redhouse portresini biraz daha billurlaştıracak.

5- Redhouse’un Müslüman olup olmadığı hakkında muhtelif söylemler var. Bir arşiv belgesinde “ateist” olduğunun ima edildiğini de malum. Bunun yanında İngiltere’de dini hüviyete sahip bir mektep olan Christ’s Hospital’da okuyor. İnsanın tabiatı gereği dini inancını tam anlamıyla bilmek mümkün değil, ama mevcut belgeler ışığında bir yorum getirebilir misiniz?

Meşhur bir kaide var: “Nahnü nahkümü bi’z-zahir!” Yani, zahire göre hüküm verimiz. Haliyle Redhouse kalben iman ettiyse ve bunu gizlediyse ancak o ve Allah bilir; ama bizim bildiğimiz “pratikte” bir Müslüman değildi ve nitelik öldüğünde de İslam âdetleri üzere gömülmedi.

6- Kitabınızda Redhouse’un Şark’ın sahip olduğu maddi ve manevi varlıkları sövmeye ve onu bildikleriyle esir etmeye kilitlenmiş bir şarkiyatçı yaklaşımını benimsemediğini, edindiği birikimi dönemin Türk sosyal ve kültürel hayatına katkı için harcadığını belirtiyorsunuz. Redhouse, Şark’a veya daha dar anlamda Osmanlı’ya nasıl bakıyordu?

Redhouse bir kere Türkleri seviyordu; burası net olarak böyle. Haliyle yazdıkları ve söyledikleriyle bizi muhtelif mahfillerde savundu. Osmanlılar için siyasî anlamda da küçük “aktörcülük”leri oldu. Başından beri

yapıcı bir tavır vardı bize karşı. Ama istiyordu ki Türkler Batı'ya açılsın, eğitim yoluyla orada eğitilen kadrolar siyasi ve bürokratik görevler alsın ve devletin ihtiyaç duyduğu reform bunlar eliyle gerçekleşsin. Kısmen oldu bu...

7- Arzu ederseniz, son olarak Redhouse'un şahsiyetine eğilelim. Abdülhak Hamid'in "kıyafetçe adeta bir İstanbul beyefendisi ve Eyüp Sultanlı imam gibi konuşur" dediği Redhouse, nasıl bir karaktere sahipti?

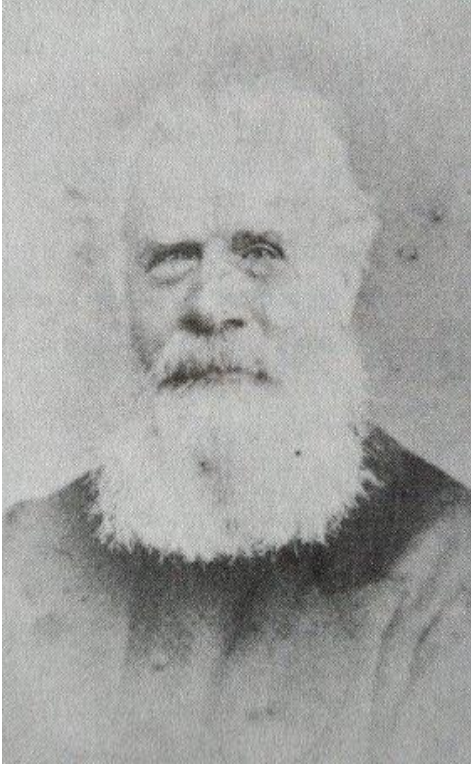
Redhouse bir kere müthiş girişken birisi. 4 padişah devrini gördü: Sultan II. Mahmud, Sultan Mecid, Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdülhamid. Hepsiyile doğrudan değilse de dolaylı teması, irtibatı oldu; kimine kitabını takdim etti, kimine tavsiye niteliğinde arıza verdi vs. Sonra çalışkandı. Görebildiğimiz kadarıyla mülayimdi, geçimliydi. İhtirası yoktu; öğrenmek ve yazmak müstesna!

8- Hocam, normalde konu dışına çıkmak gibi bir adetimiz yok. Fakat şu sıralar dünya olarak anormal zamanlardan geçiyoruz. Dolayısıyla röportajı bitirirken böyle bir soru sormanın, okurlarımıza faydalı olacağını düşündük. Karantina günlerini nasıl geçiriyorsunuz ve okurlarımıza ne gibi önerileriniz olur? Sizden kitap veya film/dizi tavsiyesi alabilir miyiz?

13 yıldır yayıncılık piyasası içindeyim; pek boş kaldığımı hatırlamıyorum (gülüşmeler). Ortaokuldan beri kitapla içli dışlıyım; okumaya, anlatmaya, sevdirmeye çalışıyorum kitabı. Bugünler de benim için anormal bir düzen değişikliğine yol açmadı. Editörlüğünü yürüttüğüm çalışmalara devam ediyorum. Fırsat buldukça "Kültür Tarih Sohbetleri"ni (Ozan ve Cengiz ağabeyin kulakları çınlasın!) seyrediyorum. Osmanlı-İngiliz münasebetleri üzerine makale-kitap okumaya gayret ediyorum. Bir de bol bol eski gazete tarıyorum. Okurlara tavsiye verecek çapta biri değilim, dürüst olayım. Ama naçizane şunu söyleyebilirim. Özellikle Osmanlıca gazeteler başta olmak üzere Türk basını 1960'lara kadar çok ciddi ürünlerin ortaya çıkmasına vesile olmuş. Gazetelerde deryalar dolusu keşif bekleyen isim, konu, resim vs. var. Vakit buldukça taranıp erişime açılan arşivleri karıştırabilirler.

Kıymetli vaktinizi ayırıp, sorularımıza cevap verdiğiniz için müteşekkirimiz.

Estağfirullah; ben müteşekkirim. Fakire bu şansını verdiğiniz için...

James W. Redhouse